
КРАМАРЕНКО А.М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, докторант кафедри
управління навчальним закладом
та педагогіки вищої школи,
Класичний приватний
університет,
м. Запоріжжя

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розкривається питання моделювання процесу підготовки екологоорієнтованої особистості майбутнього вчителя початкової школи у контексті європейської інтеграції вищої освіти України.

Ключові слова: моделювання, екологоорієнтована особистість, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, європейська інтеграція вищої освіти.

В статье раскрыт вопрос моделирования процесса подготовки экологоориентированной личности будущего учителя начальной школы в контексте европейской интеграции высшего образования Украины.

Ключевые слова: моделирование, экологоориентированная личность, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы, европейская интеграция высшего образования.

In article the question of modeling of process of preparation of the eko- personality of future elementary school teacher in a context of the European integration of the higher education of Ukraine is opened.

Key words: modeling, eko-personality, professional primary of future teachers of initial school, European integration of the higher education.

Постановка проблеми та її актуальність. Інтеграція нашої держави у Європейські економічні, екологічні, освітнянські структури обумовлює потребу в сучасних фахівцях у цілому та початкової освіти зокрема, спроможних професійно реагувати на виклики сьогодення. Одним із таких викликів є загроза екологічної небезпеки, яка вимагає невідкладного реагування з боку людства.

На Конференції ООН з сталого розвитку "Ріо+20" вітчизняні вчені за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України ініціювали внесення до реєстру ООН добровільного зобов'язання – "Екологізація освіти: внесок України", згідно з яким 70 українських університетів реалізують вимогу екологізації навчальних програм підготовки фахівців до 2014 року – року завершення зазначеної програми.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Порушена проблема розглядалася в різних аспектах, а саме: формування екологічного світогляду майбутніх учителів у процесі екологічної освіти й виховання (Г. Білявський, О. Головка, І. Костицька, Т. Нінова, М. Падун, Г. Пустовіт, Ю. Саунова, С. Совгіра, А. Федорук, С. Шмалей та ін.), посилення ролі екологічної доміанти у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів (Г. Білецька, А. Захлебний, І. Зверев, В. Ільченко, О. Король, О. Кудрявцева, О. Лабенко, Г. Марочко, І. Суравгіна та ін.). Питання ціннісного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти розглянуто також в дослідженнях О. Біди, Н. Борисенко, Н. Казанішевої, І. Малишевської та ін.

Проте не достатньо висвітленим є проблема формування екоцілісної особистості майбутнього вчителя початкової школи у контексті європейської інтеграції вищої освіти України.

Постановка завдання, цілі статті. У даному контексті варто зосередити увагу на питанні моделювання процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи у світлі євроінтеграції, що і буде метою дослідження.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях з проблем формування екологоорієнтованих суб'єктів педагогічного процесу (учнів і студентів) у цілому та екологічних цінностей зокрема їхні автори наводять різні за структурним наповненням описові моделі. Тому варто звернутися до їх аналізу, керуючись при цьому положенням А. Дахіна про те, що для визначення критеріїв ефективності моделювання в педагогіці слід використовувати категорію валідності (придатності), яка містить у собі комплекс таких параметрів, як концептуальність, кількісність і якісність через те, що моделюється багатофакторне явище [5].

Так, С. Совгіра у моделі формування екологічного світогляду майбутнього вчителя педагогічних університетів виділяє такі структурні компоненти: ресурсний, базовий, діяльнісний, функціональний, упроваджувальний [7, с. 239].

Побудова моделі науково-методичної системи в дослідженні Ю. Бойчука спрямована на розкриття концептуальних підходів та осмислення способів формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Пропонована модель науково-методичної системи забезпечення формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя має свій склад – певну сукупність елементів, які є системостворювальними одиницями системи; структуру, що відображає характер зв'язку та взаємодії елементів; рівень цілісності, що характеризується наявністю загальної структури і об'єднує всі елементи системи; власну ієрархічність – засіб організації вертикальної взаємодії елементів системи; специфічну взаємодію із зовнішнім

середовищем; цілеспрямованість, яка полягає в регулюванні діяльності згідно з метою.

Модель, за автором, включає такі підсистеми: цільову (мета і завдання науково-методичної системи), структурно-функціональну (структурні компоненти і функції еколого-валеологічної культури), процесуальну (засоби та технологія формування еколого-валеологічної культури) і оцінно-результативну (діагностика результатів сформованості еколого-валеологічної культури) [3, с. 230].

Так, у педагогічному дослідженні Л. Білик з проблеми формування екологічної відповідальності майбутніх фахівців наведено генеральну модель організації її виховання у студентів технічного університету, котру схематично представлено системою духовності молодшої людини, що репрезентується такими компонентами, як громадянськість і патріотизм, переконаність, воля та емоційність, а також активна природоохоронна діяльність [2, с. 21]. Однак, вважаємо, що цей варіант моделі формування екологічної відповідальності особистості мало репрезентативний, оскільки не відображає жодної функціональної підструктури педагогічної системи, а лише особистісні складники.

Більш розгалуженою є модель педагогічної системи формування екологічної відповідальності в майбутніх учителів початкових класів під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін представлена у дослідженні Н. Граматик, що складається з цільового (підвищення рівня екологічної відповідальності), методологічного (наукові підходи, еколого-освітня основа та педагогічні принципи), часового (мотиваційно-цільовий, змістово-діяльнісний, рефлексивно-оцінний етапи), структурно-особистісного (компоненти екологічної відповідальності), змістового (екологічне спрямування змісту програм професійно орієнтованих дисциплін), факторного (необхідні й достатні педагогічні умови) та резуль-

тативного (динаміка зростання рівня екологічної відповідальності) компонентів [4, с. 9]. Разом з тим автором виокремлено три етапи формування екологічної відповідальності студентів - мотиваційно-цільовий, змістово-діяльнісний та рефлексивно-оцінний.

Н. Казанішевою у запропонованій моделі визначено й обґрунтовано функції та завдання процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання молодших школярів, обумовлено принципи й педагогічні умови його ефективності, виокремлено дієві форми й методи. Відповідно до моделі, підготовка майбутніх учителів здійснювалась у декілька етапів та розпочиналась орієнтаційно-мотиваційним, на якому аудиторна та в позааудиторна роботи спрямовувались на актуалізацію екологічних знань студентів, розвиток мотивів природовідповідної поведінки та еколого-педагогічної діяльності. Навчально-тренувальний етап було спрямовано на формування педагогічної складової професійної готовності майбутніх учителів до екологічного виховання молодших школярів. На активно-практичному етапі підготовки здійснювалося залучення студентів до екологічного виховання учнів під час педпрактики у початковій школі [6, с. 181-182].

У численних дослідженнях О. Біди неодноразово зазначалося, що тільки екологоорієнтований майбутній учитель початкової школи здатний підвищити ефективність процесу екологічного виховання молодших школярів. Тому варто зосередити увагу на розробленій науковцем загальнодидактичній моделі підготовки студентів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі, яка включає цільовий, змістовий, операційний і результативно-коригуючий компоненти. В моделі визначено теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів [1, с. 22]. Не дивлячись на значну вагомість дослідження О. Біди, оновлення змісту природознавчої освіти в початковій школі на сучас-

ному етапі вимагає відповідних коректив й у модель підготовки майбутніх фахівців початкової освіти.

Зважаючи на вищезазначені нароби та урахуваючи особливості педагогічного процесу у ВНЗ, пропонуємо свій варіант експериментальної моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової шко-

ли у процесі професійної підготовки (рис. 1.1). Зазначимо, що розробляючи вказану модель нами насамперед урахувалися основні аспекти процесу природничоорієнтованої підготовки: цілі та завдання, змістовий ресурс, організаційні форми навчання, технологічне забезпечення та результативний компонент.

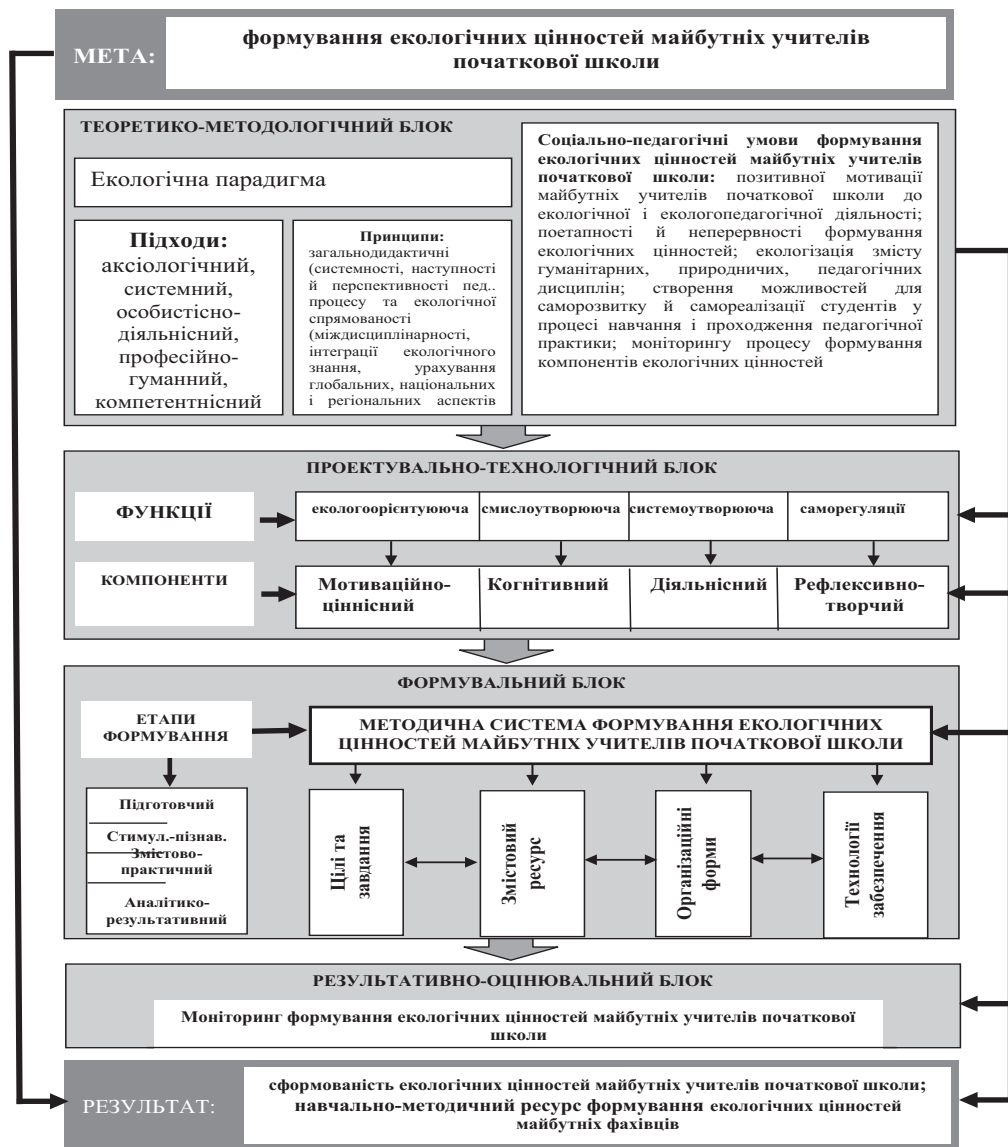

Рис. 1.1. Структурно-функціональна модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи

Зазначимо, що у виокремленні блоків підготовки орієнтиром виступало дослідження Н. Глузман. Так, модель складається з чотирьох блоків: теоретико-методологічного, проектувально-технологічного, формувального та контрольно-оцінювального.

Ціледосягнення мети формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи має ґрунтуватися на відповідній теорії та методології педагогічної організації цього процесу. Тому до *теоретико-методологічного блоку* моделі, крім визначення методологічної бази дослідження (*підходів, принципів*), включено педагогічні умови забезпечення ефективності формування у майбутніх учителів початкової школи екологічних цінностей, які за змістом і процесом стосуються природничоорієнтованої підготовки зазначених фахівців або розглядаються крізь її призму. Зокрема, це такі *педагогічні умови*: наявність у майбутніх учителів початкової школи позитивної мотивації до екологічної і еколого-педагогічної діяльності; поетапності й неперервності формування екологічних цінностей; екологізація змісту гуманітарних, природничих, педагогічних дисциплін; створення можливостей для саморозвитку й самореалізації студентів у процесі навчання і проходження педагогічної практики; моніторингу процесу формування компонентів екологічних цінностей. Реалізація педагогічних умов у навчальному процесі природничоорієнтованої підготовки майбутніх учителів початкової школи націлена на формування у студентів екологічних цінностей, тому вони співвідносяться із усіма складовими моделі.

У проектувально-технологічному та формувальному блоці моделі представлено структуру екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи та модель методичної системи їх формування. У формувальному блоці досліджуваної моделі виокремлено такі складові як етапи формування та методична системи формування

зазначених цінностей. Складовими елементами даної методсистеми є цілі та завдання, змістовий ресурс, організаційні форми, технологічне забезпечення.

Зміст кожного з компонентів екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи варіюється протягом навчання відповідно до змістових модулів й окремих тем гуманітарних, природничих, педагогічних дисциплін та впроваджується у вузівський процес у межах усіх організаційних форм. Технологічне забезпечення реалізації процесу формування вищезазначеної дефініції пов'язане з упровадженням інноваційних форм і методів діяльнісного типу, коли в основу спільної діяльності суб'єктів навчального процесу покладені принципи творчої взаємодії, єдність навчально-дослідницької та майбутньої діяльності.

Організаційними формами в системі формування екологічних цінностей майбутніх фахівців початкової освіти є лекції, лабораторний практикум, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота (етап аудиторної підготовки), а також специфічні позааудиторні форми у процесі навчально-польової та інших видів практик (екскурсії, походи, екологічні стежини, проведення природоохоронної роботи, конкурсів на еколого орієнтовану тематику, застосування екологічного моніторингу), педагогічної практики в початковій школі з висвітленням екопроблем.

Формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи здійснюється в цілеспрямовано модельованому професійному середовищі впродовж усього періоду навчання у вищій школі й носить динамічний характер. Це реалізується послідовно у процесі *підготовчого, стимульовально-пізнавального, змістово-практичного й аналітико-результативного етапів*, кожен з яких супроводжується позитивним впливом на мотиваційно-ціннісну сферу особистості майбутнього вчителя. Поетапність процесу

природничоорієнтованої підготовки майбутнього вчителя початкової школи є дещо умовною, оскільки формування екологічних цінностей майбутнього фахівця супроводжується якісними перетвореннями системи його екологічних та еколого-педагогічних знань, а досягнення необхідного рівня засвоєння окреслених знань вимагає їх застосування в практичній еколого-педагогічній діяльності. Кожному етапу формування екологічних цінностей майбутнього фахівця відповідає провідна форма організації діяльності студентів.

З метою оцінювання системи формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи на кожному з етапів експериментального дослідження передбачається моніторинг цього процесу (*контрольно-оцінювальний блок моделі*). Очікуваний результат – це сформованість екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи у результаті поєднання всіх компонентів третього блоку.

Запропонована модель забезпечує можливість на її основі проектувати та впроваджувати науково-методичний ресурс формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи у процес його професійно-

практичної підготовки. У дослідженні ми дотримуємося позиції, що *навчально-методичний ресурс* для впровадження методики формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи – це цілеспрямоване застосування апробованого навчально-методичного комплексу природничоорієнтованих дисциплін спеціальності „Початкова освіта”; інноваційних технологій і засобів; моніторингових вимірювань, постійно діючих семінарів, консультацій, які забезпечують якість формування екологічних цінностей майбутнього вчителя.

На підставі вищевикладеного матеріалу нами проаналізовано теоретичні основи побудови концептуальної моделі формування екологічних цінностей майбутніх фахівців, представлено саму модель, яка буде вдосконалюватися.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми. Отже, у роботі розкрито теоретичний аспект питання моделювання процесу підготовки екологоорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у світлі євроінтеграції

Перспективи подальших пошуків пов'язані з розкриттям даної проблематики у практичній площині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біда О. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. А. Біда. – К., 2003. – 37 с.
2. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л. І. Білик. – Черкаси, 2005. – 51 с.
3. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Бойчук Юрій Дмитрович. – Харків, 2009. – 459 с.

4. Граматик Н. В. Формування екологічної відповідальності в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Н. В. Граматик. – Черкаси, 2012. – 20 с.
5. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность / А. Н. Дахин // Управление развитием образования : журн. лидеров системы образования (Новосибирск). – 2003. – №1. – С. 24-32.
6. Казанішева Н. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Н. В. Казанішена. – Вінниця, 2011. – 20 с.
7. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Совгіра Світлана Василівна. – Умань, 2009. – 567 с.